

[บทความรับเชิญ]

เสวนาวิชาการเรื่อง รัฐกับวิกฤติการณ์

บทบาทของ กสศ. ในวิกฤติการศึกษาของเด็กไทยในช่วงโควิด-19

พลิพร ธัญญอนันต์ผล*

ผู้อำนวยการสำนักสื่อสารและระดมความร่วมมือกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา

กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) จัดตั้งขึ้นตามข้อเสนอของ คณะกรรมการอิสระ เพื่อการปฏิรูปการศึกษา โดยปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2560 มาตรา 54 มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความเสมอภาคทางการศึกษา ช่วยเหลือผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ ลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา รวมทั้งเสริมสร้างและพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพ ครู ผ่านการบริหารงานที่เป็นอิสระ โดยมีรัฐเป็นผู้จัดสรรงบประมาณให้แก่กองทุน ทำงานในเชิงวิจัย ค้นคว้า รวมถึงการทดลองแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา มีภารกิจในการช่วยเหลือดูแลกลุ่มเป้าหมายซึ่งเป็นผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ หรือ ด้อยโอกาสนับตั้งแต่แรกเกิดจนถึงวัยแรงงาน ให้ได้รับโอกาสทางการศึกษา เพื่อบรรเทาความยากจนอันเป็นรากเหง้าของปัญหาอื่น ซึ่งหากแก้ไขไม่ได้ ปัญหานี้จะส่งต่อไปข้ามชั่วคน จากพ่อแม่ส่งต่อไปถึงรุ่นลูกรุ่นหลานได้ เพราะมีกลุ่มคนที่อาจเข้าไม่ถึงการศึกษา หรือได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพต่างกัน

บทบาทการดำเนินงาน ในการพัฒนาแบบ และ องค์ความรู้ เพื่อสร้างความเสมอภาคให้สำเร็จ ผ่านการผลักดันนโยบาย สนับสนุนหน่วยงานหลักที่เกี่ยวข้องนำไปใช้ขยายผล อันจะนำไปสู่ผลลัพธ์เปลี่ยนแปลงชีวิตเด็กและเยาวชนได้อย่างเป็นรูปธรรม เสริมสร้างองค์ความรู้และบริการจัดการเชิงระบบ เพื่อสร้างความเสมอภาคทางการศึกษา ใช้ความรู้และข้อมูลเป็นที่ตั้ง เพื่อช่วยเหลือและสร้างคุณค่าเพิ่มแก่กลุ่มเป้าหมาย ระดมความร่วมมืออย่างสร้างสรรค์จากทุกภาคส่วน เสนอแนะมาตรการเพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายในทุกพื้นที่ทั่วประเทศ กลุ่มเป้าหมายเป็นประชากรที่ยากจนที่สุดร้อยละ 15 ของประเทศทุกช่วงวัย โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ทั้งในระบบและนอกระบบการศึกษา เพิ่มโอกาสการเข้าถึงการศึกษา และเพิ่มทักษะอาชีพในการปฏิบัติงาน

*ผู้รับผิดชอบบทความ: pliporn@eef.or.th

สถานการณ์ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในปัจจุบัน จากความยากจนทำให้เด็กไทยมากกว่า 5 แสนคน หลุดออกจากระบบ ขณะที่สถานการณ์โควิดทำให้มีนักเรียนยากจนเพิ่มขึ้นราว 300,000 คนสะสมใน 3 ปีการศึกษา ทั้งยังส่งผลให้การเรียนรู้ด้านวิชาการของเด็กปฐมวัยถดถอยกว่าร้อยละ 90 สาเหตุเนื่องจากสมาชิกในครัวเรือนว่างงาน รายได้ต่อครัวเรือนลดลง และมีสมาชิกในครัวเรือนเพิ่มขึ้น นักเรียนยากจนและด้อยโอกาสกว่าอีก 2 ล้านคนมีแนวโน้มไม่ได้ศึกษาต่อเมื่อตั้งข้อสังเกตปัจจัยพื้นฐานของคนในกลุ่มนี้ ในกลุ่ม 15 เปอร์เซนต์ ดังแสดงในภาพประกอบ 1 มีจำนวนมากถึง 1.3 ล้านคน ระบุรายได้ต่อเดือนอยู่ที่ 1,044 บาท ใช้จ่ายได้วันละโดยเฉลี่ยเพียง 30 บาท เกิดผลจากความยากจนข้ามชั่วคน ครอบครัวของเด็กยากจนต้องแบกรับภาระค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาอยู่ที่ ร้อยละ 22 ของรายได้ซึ่งสูงกว่าครัวเรือนที่มีฐานะร่ำรวยที่มีภาระค่าใช้จ่ายเพียงร้อยละ 6 ช่องว่างการเข้าถึงอุดมศึกษาของนักเรียนยากจนและยากจนพิเศษต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศถึง 3 เท่า และต่ำกว่าประชากรกลุ่มที่มีรายได้สูงสุด (10%) ของประเทศถึง 5 เท่า ถึงแม้ว่าจะมีนโยบายเรียนฟรีจากภาครัฐ ก็ไม่เพียงพอต่อต้นทุนการใช้ชีวิตและการเรียน และไม่สามารถหลุดพ้นจากวงจรที่เรียกว่ากับดักความยากจนได้ เป็นเหตุให้พวกเขาหลุดออกจากระบบการศึกษา

ภาพประกอบ 1 แผนภาพแสดงรายได้ประชากรในช่วงอายุ 3 ถึง 14 ปี จำนวน 9 ล้านคนในประเทศไทย

ที่มา: กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา

การดำเนินงานของ กสศ. เพื่ออุดหนุนปัจจัยพื้นฐานให้กับกลุ่มเป้าหมายนักเรียนยากจน ในโครงการ “พาน้องกลับมาเรียน” ช่วยนักเรียนนอกระบบการศึกษากว่า 2 แสน คนให้กลับเข้าระบบ และนักเรียนที่ติดตามตัวไม่พบ อีก 11,719 คน ช่วงโควิดหน่วยงานที่ทำงานด้านความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาต้องให้ความสำคัญในการดำเนินการกับคนกลุ่มนี้ที่ไม่มีโอกาสเข้าถึงสวัสดิการพื้นฐานที่พึงได้รับ

การขับเคลื่อนวาระความเสมอภาคทางการศึกษาด้วยข้อมูล การใช้ฐานข้อมูลที่มีการอัปเดตทุกภาคการศึกษาเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลคุณภาพสูงทันต่อเหตุการณ์ และ จัดเตรียมการวิเคราะห์เบื้องต้นมาสนับสนุนการขับเคลื่อนความเสมอภาคทางการศึกษา ผ่านระบบการคัดกรอง iSEE (Information System for Equitable Education) ซึ่งเข้าพื้นที่ที่คนกลุ่มนี้อาศัยอยู่ โดยระบบนี้จะบูรณาการการทำงานโดยครูทั่วประเทศ เพื่อค้นหาและช่วยชี้เป้ากลุ่มที่ยากลำบากที่สุด 15 เปอร์เซ็นต์นี้ให้กับ กสศ. ทำงานร่วมกับอาสาสมัครในพื้นที่ให้ทราบข้อมูลการประมวลผลภาพรวมทั้งตั้งแต่ สภาพที่พักอาศัย ความยากจนจากรายได้หลังหักลบหนี้สิน ภาวะความพึงพอใจจนถึงการคำนวณทางเศรษฐศาสตร์ กระทั่งพบว่ากลุ่มคนเหล่านี้อาศัยอยู่ที่ไหน ผ่านเครื่องมือด้านข้อมูล 3 อย่าง

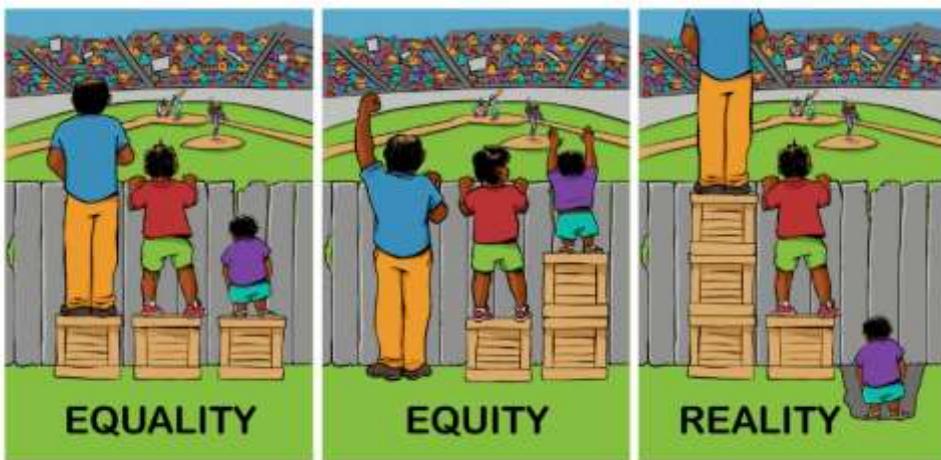
1. Ed TECH นวัตกรรมด้านเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา
2. Big Data แสดงข้อมูลจากฐานข้อมูลขนาดใหญ่ของ กสศ. ที่ครอบคลุมประชากรเด็กเยาวชนวัยเรียนมากกว่า 4 ล้านคน ในประเทศไทย และมีการปรับข้อมูลอย่างต่อเนื่องทุกเดือน/สัปดาห์/วัน
3. User-centered Data Visualization Tools นำเสนอข้อมูลที่ซับซ้อนในรูปแบบที่ง่ายและสอดคล้องกับการใช้งานจริงของภาคีเครือข่ายเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา

ข้อมูลทั้งหมดมาจากทะเบียนราษฎรกรมการปกครอง ทะเบียนนักเรียนสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ สถาบันศึกษาและทรัพยากรของสำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ข้อมูลสวัสดิการแห่งรัฐจากกระทรวงการคลัง ข้อมูลเกี่ยวกับนักเรียนยากจนและยากจนพิเศษจากครูและบุคลากรทางการศึกษากว่า 500,000 คน ข้อมูลเกี่ยวกับเด็กเยาวชนนอกระบบจากอาสาสมัครและหน่วยงานภาคีในพื้นที่ ข้อมูลจากเครือข่ายภาคประชาชนในพื้นที่ที่มีส่วนช่วยอย่างมาก จากการรวบรวมข้อมูลที่แม่นยำ

ในด้านของหลักการพิจารณาประกอบด้วยรายละเอียด ข้อมูลทั่วไปของสถาบัน, การเดินทางไปโรงเรียน, ภาพถ่ายภายนอกและภายในบ้านของนักเรียน รวมถึงการรับรองข้อมูลสถานะครัวเรือนจาก 3 ฝ่าย จากผู้ปกครอง ผู้อำนวยการโรงเรียน และ เจ้าหน้าที่รัฐ เมื่อได้รับการยืนยันข้อมูลแล้ว กสศ. จะเข้าไปดำเนินการสำรวจปัญหาใน พื้นฐาน 3 ด้าน

1. ภาวะการเรียนรู้ถดถอย เนื่องจากไม่สามารถไปเรียนได้
2. ปัญหาขาดแคลนอาหาร เนื่องจากโรงเรียนเป็นที่พึ่งด้านอาหารของเด็กในกลุ่มนี้ที่ไปทานอาหารเช้า อาหารกลางวันที่โรงเรียนรวมถึงบางครั้งอาจนำกลับบ้านเป็นอาหารเย็นด้วย เมื่อเกิดวิกฤติโควิดที่โรงเรียนปิด เด็ก ๆ จึงไม่ได้รับโอกาสในส่วนนี้ ปัจจัยปัญหาด้านสุขภาพ ครอบครัวและสุขภาพของเด็กอยู่ในสถานะที่ดี
3. ปัญหาด้านการเงินของครอบครัว สูญเสียงาน ทำให้ขาดรายได้

เมื่อใดก็ตามที่ประเทศไทยมีทรัพยากร และสามารถดูแลคุ้มครองประชาชนให้มีสิทธิอย่างเท่าเทียมได้ปราศจากความเหลื่อมล้ำ หรือช่องว่าง เป็นไปในทิศทางเดียวกับหลักการจัดการวิกฤติ คือการช่วยผู้ที่อ่อนแอกว่าก่อน ดังจะเห็นในภาพประกอบ 2 ซึ่งอธิบายเรื่องของความเท่าเทียมได้ชัดเจน จากภาพตรงกลางแสดงให้เห็นว่าเมื่อมีความช่วยเหลือในด้านการศึกษาต่าง ๆ แม้กระทั่งคนที่ตัวไม่สูงก็จะมีโอกาสได้รับรู้และเข้าถึงสิทธิของตนอย่างเท่าเทียม อย่างไรก็ตามในเวลาวิกฤติทำให้ความเหลื่อมล้ำหรือช่องว่างมากขึ้น เหตุที่คนกลุ่มนี้ได้รับผลกระทบสูงที่สุดเนื่องจากการขาดสวัสดิการจากรัฐ หรือความรู้ที่จะป้องกันตนเองจากโรค โดยเฉพาะเมื่ออยู่ในชุมชนแออัด การอยู่อาศัยในครัวเรือน พื้นที่ไม่กี่ตารางเมตร ทำให้การดูแลตนเองในทางกายภาพเป็นไปได้ยาก อีกทั้งยังไม่สามารถเข้าถึงการรักษาได้ ทำให้เกิดความโกลาหล หน่วยงานต้องการทำงานกับคนในกลุ่มของเด็กที่สูงส่งต่ำที่สุด ได้มีโอกาสมองเห็นเท่าเทียมกับคนทุกกลุ่มโดยการกำหนดมาตรการทำงานแบบเจาะจงกลุ่มเป้าหมายเพื่อแก้ปัญหาเหล่านั้นอย่างตรงจุด

ภาพประกอบ 2 หลักความเท่าเทียม

ที่มา: <https://medium.com/collective-power/equity-or-equality-why-it-matters-f0593f5d47c>

บทบาทการทำงานของ กสศ. ตั้งอยู่บนหลักการไม่เลือกปฏิบัติ ถือประโยชน์สูงสุดของเด็กเป็นที่ตั้ง คำนึงถึงสิทธิที่เด็กควรได้รับ ตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ข้อตกลงด้านสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ ประกอบไปด้วยสาระสำคัญของเรื่องสิทธิของเด็ก 4 ด้าน

1. สิทธิที่จะมีชีวิตรอด
2. สิทธิที่จะได้รับการปกป้องคุ้มครอง
3. สิทธิที่จะได้รับการพัฒนา
4. สิทธิที่จะมีส่วนร่วม

ทั้งหมดนี้ ยึดถือหลักการคิดว่าการช่วยเหลือนั้นไม่ใช่การเข้าไปสงเคราะห์ หากแต่เป็นการเข้าไปช่วยให้ประชาชนทุกคนมีสิทธิเข้าถึงบริการและได้รับความคุ้มครองจากภาครัฐอย่างเท่าเทียมเสมอภาค คำนึงถึงประโยชน์ของประชาชนก่อน พร้อมกับการสร้างเครือข่ายพื้นที่เข้มแข็ง ติดตามสถานการณ์ ข้อมูล ข้อเท็จจริงอย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นหลักฐานราก รวมทั้งสร้างความตระหนักให้เห็นความสำคัญของปัญหา ทำงานเชิงรุกด้วยความยืดหยุ่น พยายามเหนียวนำให้หน่วยงานรัฐทุกภาคส่วนที่ต้องรับผิดชอบ ช่วยกันไม่ว่าจะเป็นรายชุมชน หรือ รายบุคคล

การกระตุ้นกลไกรัฐ รัฐต้องทำงานด้วยใจของประชาชน เรียนรู้และดำเนินการตามกลไกการทำงาน เริ่มจากเด็ก 1 คน ต้องได้รับการดูแลทั้งด้านสุขภาพกาย ใจ และ การศึกษา กสศ. มีการริเริ่มเครือข่าย All for Education เน้นย้ำความร่วมมือจากองค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ประกาศเจตนารมณ์ ระดมสรรพกำลังเพื่อร่วมสร้างความเสมอภาคทางการศึกษา ยกระดับการทำงานร่วมกันสร้างการเปลี่ยนแปลงนโยบายที่ยั่งยืน ตั้งศูนย์เพื่อช่วยประสาน เน้นย้ำความร่วมมือให้ได้มากที่สุดเริ่มจากกระทรวงพัฒนาสังคม กรมกิจการเด็ก กระทรวงสาธารณสุข นอกจากนี้ภาครัฐต้องเรียนรู้การทำงานในพื้นที่จากภาคประชาสังคม เมื่อเรามีภาคประชาสังคมที่แข็งแรง การทำงานจะมีประสิทธิภาพมากขึ้น นำตัวเลขมาตีแผ่ เปิดช่องทางประสานงาน กำจัดข้อจำกัดในการเข้าถึงผ่านผู้ประสานจากอาสาสมัครในชุมชนในด้านการเข้าถึงเทคโนโลยี เริ่มหาพื้นที่ให้ผู้ป่วยได้อยู่ หน่วยเคลื่อนที่เร็วในการคัดกรองผู้ป่วย ได้รับการดูแลที่ถูกต้องเหมาะสม การมีนโยบายทำศูนย์พักคอยของกรุงเทพมหานครในช่วงเริ่มต้น กสศ. เข้าไปช่วยการสนับสนุนการวางแผน และ อุปกรณ์ที่จำเป็นต้องใช้ในการเริ่มทำระบบ องค์กรเองต้องการให้มีพื้นที่ให้กับแม่และเด็ก ในการพักฟื้นเมื่อติดเชื้อ บางครอบครัวพ่อแม่เจ็บป่วยแล้วเด็กอยู่บ้านคนเดียว สิ่งที่เด็กต้องการคือสื่อการเรียนรู้ที่ช่วยให้อยู่ได้ด้วยตนเอง อาหาร และ ยา เราเน้นย้ำความร่วมมือจากทุกภาคส่วนเพราะวิกฤติไม่สามารถจัดการด้วยหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งได้ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากทางภาคเอกชน ประกอบด้วยถุงการเรียนรู้ และ ชุดยาสำหรับผู้ป่วยเด็ก ในกรณีที่เกิดต้องกักตัวในไซต๋ก่อสร้าง หรือ ชุมชนแออัด เพื่อดูแลเด็กกลุ่มวิกฤติ ในช่วงแรกที่เกิดวิกฤติที่ยังไม่มีหน่วยงานเริ่มดำเนินการ กสศ.เริ่มทำงานร่วมกับกับราชวิทยาลัยจุฬาภรณ์เพื่อขอยามา

รองรับอาการป่วยของเด็กกว่า 500,000 โดส ช่วยให้เด็กเข้าถึงยาได้มากที่สุด การดำเนินการเหล่านี้ทำให้ทุกฝ่ายได้ประโยชน์จากการทำหน้าที่ตามบทบาทของหน่วยงาน ตอบโจทย์ให้ประชาชน ขณะที่เอกชนเข้าร่วมมีได้ทำ CSR ไปด้วย เกิดสถานการณ์ที่ได้ประโยชน์ทุกฝ่าย

ในปัจจุบันแม้ว่าวิกฤติ COVID-19 จะจบลงแล้วแต่ปัญหาการเข้าถึงการศึกษาของเด็กยังไม่จบ เด็กและเยาวชนที่กำลังศึกษาอยู่มีอยู่ยังมีเหตุเสี่ยงหลุดออกจากระบบการศึกษา ปัจจัยเสี่ยงจากผลกระทบด้านเศรษฐกิจสูงเป็นลำดับแรก เนื่องจากผู้ปกครองอาจถูกเลิกจ้าง ไม่มีรายได้ หรือมีรายได้ลดลง ทำให้ไม่สามารถให้การอุปการะด้านการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนได้อย่างต่อเนื่อง เสียงาน เสียเงิน ไม่มีอาชีพที่เลี้ยงตนเองได้ นโยบายการฟื้นฟูของประเทศเรายังทำงานไม่เต็มที่ในการฟื้นฟูทักษะด้านการเรียนรู้ทั้งเด็กและผู้ปกครอง สิ่งที่ต้องทำต่อไปคือการเสริมทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้กับคนทุกช่วงวัย

ในการดูแลเด็กไม่สามารถใช้มาตรฐานเดียวกันกับเด็กทุกคนเราไม่สามารถจัดการเรื่องนี้ได้อย่างรวมศูนย์ได้ ต้องดูแลทุกมิติ เสริมสร้างโอกาสทางการศึกษา คุณภาพและประสิทธิภาพทางการศึกษา แนวคิดการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ช่วยจัดการการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำ ตามบริบทและศักยภาพของพื้นที่ตนเอง ยกตัวอย่างกลไกการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ระดับจังหวัด เหล่านี้คือเรื่องของการกระจายอำนาจ จัดการลงไปในพื้นที่ไม่ใช่แค่รัฐ ให้ทุกภาคส่วนยึดหยุ่นในการทำงาน โดยรัฐเอื้ออำนวยให้การจัดการเพื่อให้ประชาชนเข้าถึงสิทธิและการได้รับบริการจากรัฐเกิดขึ้น ทำให้ประชาชนฐานรากเข้มแข็ง เช่นนั้นแล้วไม่เพียงแค่ปัญหาการศึกษาแต่จะสามารถจัดการได้ทุกปัญหา

หัวใจของเรื่องนี้คือ เราจะผ่านสิ่งนี้ได้เมื่อรัฐใช้หัวใจทำงานอยู่ข้างประชาชนอย่างแท้จริง คำนึงถึงประชาชนเป็นที่ตั้ง ภาครัฐกระจายอำนาจ สนับสนุนให้พื้นที่เข้มแข็ง พลังข้อมูลเชื่อมต่อข้อมูลระดับพื้นที่ระดับประเทศ มุ่งไปที่กลุ่มเป้าหมายจัดการปัญหาทุกมิติรอบด้านบูรณาการเป็นหนึ่งเดียว คิดว่า กสศ. จะเป็นองค์กรหนึ่งที่จะเป็นความหวังให้กับประชาชน และคิดว่าจะเป็นแรงบันดาลใจในการทำให้ประชาชนเข้มแข็ง พื้นที่เข้มแข็ง

เอกสารอ้างอิง

กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา. (2565). ความร่วมมือการดำเนินงานเพื่อสนับสนุน
มาตรการป้องกันการหลุดออกจากระบบการศึกษาของนักเรียนผู้ขาดแคลน ทุนทรัพย์
และด้อยโอกาส. ใน การประชุมชี้แจงการดำเนินโครงการจัดสรรเงินอุดหนุนนักเรียน
ยากจนพิเศษแบบมีเงื่อนไข (นักเรียนทุนเสมอภาค) และโครงการพัฒนาต้นแบบระบบ
สารสนเทศเพื่อการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ระยะนำร่อง ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา
2565.

Mallon, H. W. (2021). Equity or Equality? Why It Matters. Retrieved from <https://medium.com/collective-power/equity-or-equality-why-it-matters-f0593f5d47c>